

בחירת השפעת מנהלי בתי ספר ואקלים בית ספרי על עבודתן של מחנכות ועמדות תלמידים

מחקר שהוזמן על ידי קרן משפחת ליאון ובחן את תפקיד מחנכות כיתות ז'-ט' בחברה הערבית, כלל 64 חטיבות ביניים בכל הארץ, 64 מנהלי בתי ספר, 504 מורים, 317 מחנכות של כיתות ז'-ט', ו-6589 תלמידים. המחקר בדק את השפעתם של מאפייני מנהלי בתי ספר על עיצוב עבודת המחנכות ועל האקלים הבית ספרי, ואיך הן משפיעות בתורן, בתחום תפקידן כמנהיגות של כיתותיהן, על עיצוב אקלים כיתתי ועמדות תלמידים בתקופת גיל ההתבגרות.

הטענה המרכזית הייתה שסגנון מנהיגות אתי, תמיכת מנהלים בלמידה חברתית ורגשית ואיכות היחסים שבין מנהל למחנכת, כמאפיינים של מנהלי בתי ספר, ישפיעו על עיצוב עבודת המחנכות ועל האקלים הבית ספרי לפי תפיסותיהן של מחנכות כיתה (אקלים המדגיש ערכים של הוגנות, צדק ותמיכה בתלמידים), שבתורם אמורים להשפיע על עמדות תלמידים כלפי האקלים הכיתתי (הוגנות, צדק ותמיכה בתלמידים) וכלפי אגרסיביות, על הקשר הרגשי שלהם לבית הספר, ועל היחסים בין תלמידים למורים. עמדות כלפי אגרסיביות הן עמדות התומכות בתוקפנות ומעודדות אותה, כגון: "מי שמרביץ לי, אני גם מחזיר לו", "רק מי שמרביץ יהיו לו חברים". עמדות כאלה יישמעו אצל תלמידים בגיל ההתבגרות, ובמיוחד בקרב תלמידי חט"ב.

על מנת לבחון טענה זו, נבחנו שני מודלים.

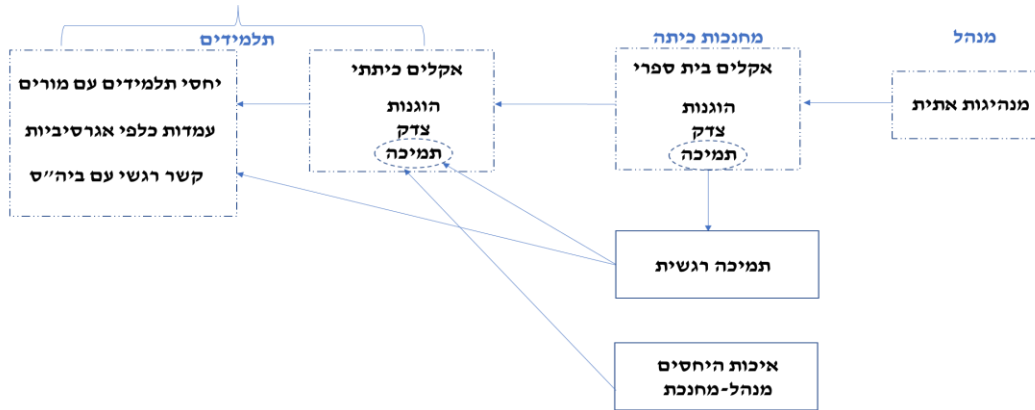

הקשר בין סגנון מנהיגות אתי של מנהלי בתי ספר לבין עיצוב אקלים בית ספרי המאופיין בהוגנות, צדק כלפי תלמידי בית הספר ותמיכה בהם, לפי תפיסותיהן של מחנכות.

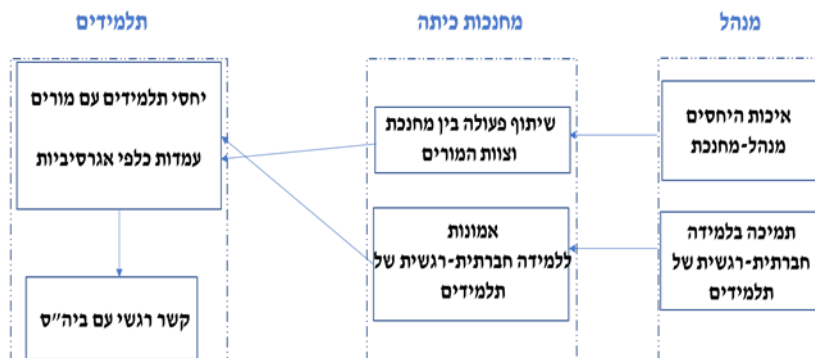
הקשר בין אקלים בית ספרי ואקלים כיתתי המאופיין בהוגנות, צדק כלפי תלמידי הכיתה ותמיכה בהם.

הקשר בין אקלים כיתתי לאיכות היחסים בין תלמידים למורים, לעמדות תלמידים כלפי אגרסיביות ותפיסותיהם לגבי הקשר הרגשי כלפי בית הספר.

השפעת תמיכה רגשית של מחנכות ואיכות יחסי מנהל-מחנכת על אקלים כיתתי של תמיכה, ותמיכה רגשית בקשר לתוצאות תלמידים (עמדות כלפי אגרסיביות, קשר רגשי ויחסי תלמידים-מורים).

הקשר בין איכות היחסים מנהל-מחנכת לשיתוף פעולה בין מחנכת לצוות מוריה.
 הקשר בין תמיכת מנהלים בלמידה חברתית-רגשית לאמונות מחנכות ללמידה חברתית רגשית.
 הקשר בין שיתוף פעולה בין מחנכות כיתה לצוות מוריה ואמונות מחנכות ללמידה חברתית רגשית לבין איכות היחסים בין תלמידים למורים ועמדות כלפי אגרסיביות.
 השפעת איכות יחסי תלמידים עם מורים ועמדות תלמידים כלפי אגרסיביות על הקשר הרגשי שלהם כלפי בית הספר.

משתתפי המחקר

- בתי הספר שהשתתפו במחקר (64 בתי ספר מהחברה הערבית) היו ממלכתיים ונבחרו באופן רנדומלי מרשימת בתי הספר באתר של משרד החינוך לכל מחוז.
- מכל בית ספר השתתפו לפחות ארבע מחנכות כיתה, משלוש השכבות ז'–ט'. מתוך 317 מחנכות שהשתתפו במחקר, 105 מחנכות כיתה ז', 121 של כיתות ח' ו-91 של כיתות ט'.
- השתתפו 30% מהמורים מכל בית ספר, המנהל, ותלמידי כיתה של כל מחנכת, לאחר הסכמת ההורים. 65.9% מהמורים היו נשים.
- 50.4% מהתלמידים המשתתפים היו בנות, ו-40.2% בנים. מספר התלמידים מכיתות ז' הוא 2114, 2459 מכיתות ח', ו-2016 מכיתות ט'.
- תלמידים דיווחו על אקלים כיתתי, עמדותיהם כלפי אגרסיביות, תמיכה רגשית של מחנכת וקשר רגשי כלפי בית הספר.
- מורים דיווחו על מנהיגות המנהל, ומנהלים ענו על שאלון בנוגע לתמיכתם בלמידה חברתית-רגשית.
- מחנכות כיתה דיווחו על אקלים בית ספרי, שיתוף עם צוות מורי הכיתה, איכות היחסים עם המנהל ויחסי מורים-תלמידים.

תוצאות המודל הראשון

- תוצאות המודל הראשון, הראו שמנהל בית ספר שסגנון המנהיגות שלו אתי (מתנהג באופן אתי בתחום האישי והמקצועי. מנהיגים כאלה תוארו כהוגנים, עקרוניים, מקבלים החלטות תוך התחשבות באנשים ובארגון) מקדם אקלים בית ספרי המושתת על ערכים של הוגנות, צדק ותמיכה בתלמידים. אקלים בית ספרי כזה גם ישפיע על מחנכות כיתה בעיצוב אקלים ואווירה כיתתית עם ערכים אלו.

✚ תלמידים התופסים את האקלים הכיתתי המעוצב על ידי מחנכת הכיתה כאקלים המושתת על אכיפת נוהלי משמעת (צדק), עקיבות ביישום כללי ההתנהגות הכיתתיים (הוגנות) ותמיכה וכבוד מצד הצוות כלפיהם יפגינו פחות עמדות התומכות באגרסיביות, ויותר קשר רגשי (רגשות חיוביים ושייכות) כלפי בית הספר ויחסי כבוד ושיתוף עם מורים.

✚ תלמידים המדווחים שמחנכת הכיתה תומכת בהם רגשית (מפגינה אמפתיה, תומכת, משדרת דאגה לתלמידים ומגלה יחס חם) מדווחים גם על אקלים ואווירה כיתתיים של תמיכה וכבוד מצד מורי כיתותיהם ומפגינים נכונות גם לבקש עזרה מהצוות. תלמידים אלו יפגינו פחות עמדות התומכות באגרסיביות, ויותר קשר רגשי כלפי בית הספר.

✚ נמצא שליחסים איכותיים בין מנהל למחנכת על פי תפיסותיהן של מחנכות, השפעה חיובית על קידום שיתוף פעולה בין מחנכת כיתה לצוות מורי הכיתה.

✚ שיתוף פעולה בין מחנכות לצוות מורי הכיתה משפיע חיובית על קידום יחסי תלמידים עם מורים (מדגיש למשל יחסי כבוד בין תלמידים למורים ושיתוף).

✚ אמונותיהן של מחנכות בלמידה חברתית רגשית תשפיע לחיוב על יחסי תלמידים עם מורים.

✚ תלמידי כיתות ז'-ט' התומכים באגרסיביות פחות ירגישו שייכות וקשר רגשי כלפי בית הספר.

המחקר מצביע על שינויי מגמה בהתאם למגדר ולשכבת גיל ביחס לתמיכה רגשית של מחנכת, לאקלים הכיתתי ולעמדות התומכות באגרסיביות. להלן ההבדלים המשמעותיים בממוצעים (על סולם של מידת ההסכמה מ-1 "לא מסכים" עד 5 "מסכים במידה רבה מאוד", מלבד אגרסיביות, מ-0 "לא מסכים" עד 5):

❖ בניים מדווחים על תמיכה רגשית מצד המחנכת פחות מאשר בנות (בממוצע: 3.87 לעומת ממוצע הבנות: 4.05). כמו כן, תלמידי כיתה ז' מדווחים על תמיכה רגשית מצד המחנכות (4.04) יותר מאשר תלמידי כיתות ח' (3.90) ו-ט' (3.81).

❖ **בנות מדווחות על אקלים כיתתי המושתת על ערכי צדק (אכיפת נוהלי משמעת כיתתיים, 3.98), הוגנות (עקיבות ביישום כללי התנהגות בכיתה, 3.77) ותמיכה וכבוד מצד הצוות (3.85), ועל נכונות שלהן לבקש עזרה (3.68) יותר מאשר בנים (3.82, 3.65, 3.72 ו-3.43 בהתאמה). תלמידי כיתות ז' מדווחים על אקלים כיתתי של הוגנות (3.83), צדק (4.07) ותמיכה מהצוות (3.94) ונכונות לקבל עזרה (3.73) יותר מאשר תלמידי כיתות ח' (3.66), 3.85, 3.75 ו-3.51 בהתאמה) ותלמידי כיתות ט' (3.58, 3.75, 3.60 ו-3.40 בהתאמה).**

❖ **בנים מדווחים על עמדות התומכות באגרסיביות יותר מאשר בנות (3.07 בקרב בנים כנגד 2.70 אצל בנות). כמו כן, המגמה הזאת גוברת בכיתות ח', ומתייצבת בכיתות ט' (בכיתות ז' 2.80, ממוצע של 2.98 בכיתות ח' ו-2.90 בכיתות ט')**

אף על פי שהרשות הארצית למדידה והערכה מדווחת על שיעור גבוה של שביעות רצון כללית מבית הספר ועל יחסי קרבה ואכפתיות אצל תלמידים מהחברה הערבית בחטיבת הביניים ובעליונה בינם ובין מוריהם (רשות ארצית למדידה והערכה, אוקטובר 2020), עדיין ניכרת עלייה בתופעת אלימות אצל בני נוער, ואצל בנים יותר מאשר אצל בנות (הראל-פיש ואחרים, 2019). תוצאות המחקר הנוכחי לגבי מחנכות דווקא מבליטות את חשיבות תפקידה של מחנכת הכיתה בחברה הערבית, בייחוד בגיל זה ובייחוד לבנים, ובהתאמה לשכבת גיל. בתפקידה כחלק מקהילת בית הספר ומהחברה הערבית, המחנכת יכולה לתרום רבות לעיצוב עמדות תלמידים, בייחוד אצל בנים.

באופן יותר ספציפי, להלן המלצות המחקר:

❖ **על מחנכות כיתה לעצב אווירה סמכותית כיתתית של אכיפת כללי משמעת ויישום כללי התנהגות ברורים, שווים וזהים לכל התלמידים, תמיכה במתבגרים והקשבה לדבריהם.**

❖ **על המחנכת לפעול לעיצוב יחסים טובים ואיכותיים בין מורי כיתה לתלמידיה ולבניית יחסי שותפות בינה ובין הצוות המלמד את כיתה, בייחוד בכל הקשור לאקלים הכיתתי, על מנת שגם הצוות יתמוך בתלמידים, יכבד אותם וינהג בהם בהוגנות ובצדק. כמו כן, השיתוף עם מורים מתבטא גם בעיצוב תוכניות ביחד, בעבודה לצידם ומולם באופן קבוע.**

- ❖ על המחנכות לתמוך רגשית בתלמידים. משמע, על מחנכות לעודד יותר את התלמידים הבנים : לפנות אליהם, להיות קרובות יותר אליהם, לנהל שיחות עם תלמידים בנים ולחזק את הקשר איתם. ביתר פירוט, על מחנכות כיתה לעבוד יותר בכיתות ח' ו- ט' בכל הנוגע לתמיכה רגשית בתלמידים ולבנות תוכניות התערבות ביחד עם המורים וההנהלה לצמצום עמדות התומכות באגרסיביות החל מכיתות ז'. עליהן לפעול לחיזוק עמדות חיוביות ולקשר רגשי של התלמידים עם בית הספר, ולבסס יחסים טובים בין תלמידים למורים.
- ❖ על המחנכת לקדם מערכת יחסים איכותית בינה ובין מנהל בית הספר, שיש בה תמיכה, כבוד ועזרה. כי גם מערכת יחסים איכותית עם מנהל בית הספר משפיעה חיובית על שיתוף הפעולה בין המחנכת לבין הצוות המלמד את כיתה.
- ❖ על המחנכת להאמין בלמידה חברתית- רגשית, לשפר את כישוריה וליישם אותה. מפני שאמונות מחנכות בלמידה חברתית- רגשית משפיעה על עיצוב יחסים איכותיים בין תלמידים למורים.

על מנהלי בתי הספר לחזק ולהעצים את מחנכות הכיתות, להרחיב את מעגל האחריות שלהן, לתמוך בהן במשאבי בית הספר. כמו כן, לקדם אקלים בית ספרי שיש בו צדק, הוגנות ותמיכה בתלמידים. יש צורך בשפה אחידה בבית הספר כלפי תלמידים, שיש בה חוקים ברורים, תמיכה, עידוד ואוון קשבת, ועיצוב אוירה פתוחה שבה תלמידים יכולים לפנות לעזרה בעת הצורך.

לסיום, תפקיד מחנכת הכיתה בגיל ההתבגרות בחברה הערבית הוא מרכזי ביכולת ההשפעה שלו על חיזוק עמדות חיוביות של התלמידים וצמצום התנהגויות התומכות באגרסיביות. הוא בעל השפעה גם על צמצום השפעתן של האחרונות על המתבגר ועל יחסיו עם בני כיתתו, וגם על הפחתת השפעות שליליות של מתבגרים על אחרים בקבוצת השווים שלהם.